

Veźměte, prosíme, na vědomí, že text článku odpovídá platné právní úpravě ke dni publikace.

Sociální zabezpečení v Evropské unii a úloha ČSSZ

Česká republika se 1. května 2004 stává členským státem Evropské unie. Členství v této společnosti evropských států s sebou přináší i řadu změn při zajištění nároků v oblasti sociálního zabezpečení nejen českých pojištěnců, ale i účastníků cizího pojištění.

Jedním ze základních principů Evropské unie je právo občanů na volný pohyb. Pro oblast sociálního zabezpečení z toho vyplývá povinnost členských států zacházet s migrujícími občany stejně jako s vlastními státními příslušníky tak, aby nebyla omezena jejich možnost pracovat v různých zemích tohoto prostoru. V oblasti sociálního zabezpečení nedochází k harmonizaci národních sociálních systémů členských států, ale pouze k jejich koordinaci. Důvodem je různorodost sociálních systémů členských států, které jsou založeny na odlišných principech a mají i různá institucionální uspořádání. **Koordinace** ponechává národní předpisy beze změn - rozdíly mezi národními systémy zůstávají. Koordinace nahrazuje pouze ta národní pravidla, která jsou pro migrujícího pracovníka nebo osobu samostatně výdělečně činnou nevhodná.

Základními normami pro oblast sociálního zabezpečení jsou **Nařízení Rady (EHS) 1408/71 a 574/72** a judikáty Evropského soudního dvora, a rovněž rozhodnutí Administrativní komise sociálního zabezpečení migrujících pracovníků. Nařízení Rady se aplikují přímo a nevyžadují inkorporaci do práva národního, jsou nadřazena nejen právu vnitrostátnímu, ale i mezistátním smlouvám o sociálním zabezpečení. Stávající platné mezinárodní smlouvy o sociálním zabezpečení mezi členskými státy sice nepozbudou platnosti, ale aplikovat se budou pouze v omezeném rozsahu (např. ta ustanovení, která jsou nad rámec Koordinačních nařízení).

Principy koordinace

Koordinace sociálního zabezpečení je založena na čtyřech základních principech, které

v praxi pro migrující pracovníky znamenají následující:

- 1) Podle principu rovného zacházení podléhají migrující osoby na území členských států stejným povinnostem a užívají stejných výhod jako státní příslušníci dotyčného státu.
- 2) Na základě principu aplikace právního řádu jediného státu by nemělo dojít k situaci, že by migrující osoba podléhala právním předpisům více států nebo naopak nebyla pojištěna vůbec. Obecně platí, že se uplatňuje legislativa země, kde zaměstnaná osoba nebo OSVČ pracuje bez ohledu na místo jejího bydliště.
- 3) Princip sčítání dob pojištění se využívá v případech, kdy člověk stráví část svého pracovního života v jednom a část v jiném členském státě a přitom nesplní předepsanou dobu pro nárok na dávku v některém z nich. Koordinační nařízení zakotvují ustanovení, že pro získání nároku na dávky je třeba tam, kde to připadá v úvahu, přihlídnout i k dobám pojištění získaným v jiných členských státech.
- 4) Princip zachování nabytých práv zajišťuje migrujícím osobám výplatu dávek nejenom ve státě bydliště, ale do kteréhokoli jiného členského státu.

Aplikace Nařízení 1408/71 a 574/72

Aplikací nařízení pověřuje obvykle každý členský stát tu instituci, která poskytuje dávky vnitrostátně. Pro praktické provádění nařízení a zajištění rychlé a účinné komunikace mezi institucemi sociálního zabezpečení se používají tzv. evropské formuláře (**Eformuláře**). Tyto formuláře vypracovává Administrativní komise a obsahují všechny informace, které jsou třeba pro prokázání nároku a stanovení dávek. Jsou k dispozici ve všech oficiálních jazycích členských států.

Občané, kteří cestují z nejrůznějších důvodů na území jiného členského státu (pracovat, studovat, jako turisté apod.), by se měli před odjezdem informovat u kompetentní instituce o tom, jaké evropské formuláře na cestu potřebují. Pokud si je zapomenou vyžádat, mohou sice uplatnit v zahraničí nárok na dávku, ale musí počítat s tím, že to způsobí značné zpoždění při rozhodování instituce o nároku.

Evropské formuláře si nevyplňují občané sami (a nejsou ani volně k dispozici), ale vydává jim je na vyžádání vždy pouze příslušná instituce.

Příklad:

Český občan bydlel a pracoval 11 let v Itálii, kde platil pojistné na důchodové zabezpečení podle tamních předpisů. Poté se odstěhoval do České republiky, kde pracoval 14 let a rovněž platil příspěvky na důchodové pojištění podle českých předpisů. V době podání žádosti o důchod český občan bydlí na území ČR, proto se obrátí obvyklým způsobem jakoby žádal o český důchod na příslušnou správu sociálního zabezpečení.

Do vstupu ČR do EU by českému občanovi za normálních okolností nevznikl nárok na důchod v žádné z těchto zemí, protože neexistuje platná mezinárodní smlouva o sociálním zabezpečení mezi oběma státy a nárok by obě země tudíž posuzovaly samostatně podle vlastních předpisů.

Po vstupu do EU koordinační pravidla umožní zohlednit doby pojištění, které český občan získal obou členských státech, jako by je získal v každém z nich současně. Tím se realizují principy rovného zacházení a sčítání dob pojištění. Pro samotnou výši dávky jsou pak rozhodující skutečné doby pojištění, které český občan získal v tom kterém státě podle příslušných národních pravidel – tj. v Itálii se výše důchodu posoudí podle italských důchodových předpisů, v ČR podle českých. Princip zachování nabytých práv způsobí, že italská kompetentní instituce bude českému občanovi zasílat italský důchod do ČR, a to podle italských předpisů. Český důchod bude dostávat obvyklým způsobem.

Úloha ČSSZ

ČSSZ bude nařízení po vstupu aplikovat vůči celkem 28 státům Evropy. Pod pojmem „členský stát“ se pro účely sociálního zabezpečení obvykle rozumí nejen členské státy EU, ale také státy EHP (Norsko, Lichtenštejnsko, Island) a Švýcarsko.

ČSSZ bude působit nejen jako **instituce kompetentní** (tj. rozhodující o dávce), ale i jako **styčný orgán** vůči zahraničním institucím **pro následující dávky** :

1. Peněžité dávky v nemoci a mateřství – nemocenské, podpora při ošetřování člena rodiny, vyrovnávací příspěvek v těhotenství a mateřství, peněžité pomoci v mateřství
2. Důchody – starobní, invalidní, vdovský/vdovecký, sirotčí, zvýšení důchodu pro bezmocnost
3. Peněžité dávky v případě pracovních úrazů a nemocí z povolání (poskytované z nemocenského a důchodového pojištění).

Klienti ČSSZ se mohou obracet se svými dotazy a žádostmi týkajícími se volného pohybu osob v rámci EU na kontaktní místa EU na svých místně příslušných okresních správách sociálního zabezpečení a na územních pracovištích Pražské správy sociálního zabezpečení, dále na centrální pracoviště Pražské správy sociálního zabezpečení na Praze 8 v Trojské ulici a také na informační kancelář v ústředí ČSSZ na Praze 5 v Křížové ulici.

ČSSZ připravila pro své klienty informační letáky, obsahující základní informace o sociálním zabezpečení v EU a v průběhu dubna budou informace o problematice týkající se EU v působnosti ČSSZ zveřejňovány také na webových stránkách www.cssz.cz.

Nemocenská a zdravotní péče v EU

Pokud se český občan rozhodne pracovat v některé členské zemi Evropské unie, bude tam také odvádět sociální pojištění a bude podléhat právním předpisům tohoto členského státu. Tam bude také přirozeně pobírat i sociální dávky, včetně nemocenské. Výše plateb pojistného i pravidla pro odvody (kolik odvádí zaměstnanec a kolik zaměstnavatel) se stanoví podle předpisů státu výkonu práce.

Pojištění na zdravotní péči bude český občan platit také v místě výkonu práce. Pokud je ale například český občan pojištěn v České republice a přechodně se nachází třeba ve Velké Británii a tam náhle onemocní nebo utrpí úraz, může čerpat nezbytnou zdravotní péči ve Velké Británii (např. v případě nehody) na účet té instituce ČR, u které je pojištěn. V takovém případě musí příslušným formulářem (který mu vystaví jeho zdravotní pojišťovna) prokázat, že je v České republice zdravotně pojištěn. (Podrobnější informace jsou v kompetenci Ministerstva zdravotnictví.)

Valorizace důchodů po vstupu do EU

Členství ČR v EU nebude mít žádný vliv na výši důchodů. Předpisy, kterými se bude důchodové zabezpečení řídit, zůstávají nadále v kompetenci členských států. Při splnění zákonem stanovených podmínek má vláda povinnost důchody každoročně v lednu valorizovat. Valorizace musí být minimálně ve výši inflace, která stoprocentně zahrnuje růst cen, a jedné třetiny růstu mezd.

MPSV předpokládá, že v zákonem stanoveném rozhodném období (srpen 2003 – červenec 2004) dosáhne inflace hodnoty 3,8 %, takže při zohlednění 1/3 růstu reálných mezd v roce 2003 by minimální valorizace požadovaná zákonem činila 6,3%. Záměr ministra práce a sociálních věcí Zdeňka Škromacha je, aby se v roce 2005 zvýšily důchody o 500 až o 600 korun. Valorizace důchodů v příštím roce by tedy byla v průměru o 7 až 8 procent.

V roce 2005 by měla být tedy valorizace důchodů výrazně vyšší než ta letošní, kdy průměrný starobní důchodce dostal navíc pouhé 144 koruny a jeho penze tak dosáhla průměrné částky 7229 Kč. Vzhledem k připraveným změnám v systému DPH, které budou znamenat určité cenové posuny, bude po vstupu do EU důchodcům poskytnut jednorázový příspěvek ve výši 1 000 Kč. Příspěvek není dávkou důchodového pojištění a je hrazen z prostředků státního rozpočtu. Nárok na příspěvek má poživatel českého důchodu, pokud má nárok na výplatu důchodu nebo jeho části aspoň za jeden den v měsíci červnu 2004. Příspěvek náleží poživateli důchodu jen jednou, i když má v tomto měsíci nárok na výplatu více důchodů.

Zdroj: MPSV ČR (TK 7. dubna 2004)